

Соціальні трансформації сучасної молодії сім'ї

Сім'я – первинний соціально-економічний осередок суспільства, у якому здійснюються відтворення населення, виховання і соціалізація дітей, формується структура потреб і доходів населення. Вона є одним із головних інститутів у соціальній сфері суспільства. За період кризової економічної та політичної ситуації в Україні сім'я зазнала серйозних матеріальних і морально-психологічних труднощів, її спіткала ціла низка змін. Розвиток родини постійно знаходиться в русі, і тому вона й досі не знайшла своєї остаточної форми. Нинішня сім'я знаходиться на зламі: старі її форми поступово зникають і звільнюють місце іншим формам. Сучасна сім'я змінюється та переходить до нової сім'ї – сім'ї майбутнього.

Саме тому сім'я привертає увагу широкого кола вчених. Зокрема, питаннями молодіжної сімейної політики глибоко займаються такі фахівці як О.М. Балакірева, Л.В. Чуйко, О.В. Макарова, Н.М. Комарова, М.Ф. Головатий, М.П. Перепелиця, О.О. Яременко та інші, їх наукові праці базуються на ґрунтовних науково-практичних дослідженнях.

Слід також відзначити розробки російських вчених з даної тематики, особливо таких як Н.М. Римашевська, М.С. Мацковський, А.І. Антонов, С.А. Сорокін, Г.В. Саєнко, Г.Г. Сілласте, А.Г. Харчев тощо.

Метою даної роботи є виявлення актуальних проблем молодих сімей в Україні, визначення нових форм шлюбно-сімейних відносин та причин розповсюдження консенсуальних шлюбів.

За останній час статус сім'ї, як соціального інституту, істотно змінився; все більш слабким стає союз чоловіка та

дружини, батьків та дітей. Тобто, дві основоскладаючі частини сім'ї змінюються, нівелюються, послаблюються. Доказами слугує зменшення кількості шлюбів, велика кількість розлучень, зростання позашлюбних стосунків, зростання проституції, зниження рівня народжуваності тощо. Все це говорить про те, що сучасна сім'я переживає глибоку кризу.

В Україні налічується більше 2 млн. молодих сімей* (з них в сільській місцевості близько 650 тис.), з яких 71,4% - повні сім'ї, тобто сім'ї з подружньою парою, а 28,6% - неповні, тобто такі, у складі яких відсутній батько або мати.

Україна завжди належала до країн з високим рівнем шлюбності. На початок 1990-х років рівень реєстрації досяг 9,3 – 9,5 шлюбів на 1000 чоловік. У 1991 р. Україна за рівнем шлюбності займала 1 місце в Європі, але в 1992 р. цей показник зменшився до 7,6%. З моменту перепису населення 1989 р. загальний коефіцієнт шлюбності скоротився на 28%, (з 9,5 у 1989 р. до 6,6 у 2002 р.) [5].

За 1989-2001 рр. загальна кількість молодих сімей зменшилась майже на чверть, що також позначилось на підвищенні віку реєстрації першого шлюбу: у чоловіків він становить 23,9 – 25,2 років, у жінок – 21,9 – 22,4 роки. Медіанний вік жінки при вступі до шлюбу дорівнював майже 23 рокам (22,97 роки), медіанний вік чоловіка – 25,8 років.

Значно відрізняється ситуація щодо шлюбності в міських і сільських поселеннях. Головною відмінністю між міськими та сільськими жителями можна назвати тенденцію розповсюдження ранніх шлюбів у селах. Так, зокрема, у 2003 р. в сільській місцевості серед загальної кількості зареєстрованих шлюбів 9% становлять жінки віком до 18 років, що майже втричі перевищує показники зареєстрованих шлюбів у даному віці в міських поселеннях – 3,2%. Така ситуація характеризується тим, що у сільській місцевості вирішальне значення має орієнтація сільських жителів на підсобне господарство як засіб

---

* Молода сім'я – це подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років.

забезпечення виживання, що і спонукає до укладання ранніх шлюбів. Крім того, важливу роль має і такий фактор, як збереження давніх устоїв життя, в яких традиційно укладалися ранні шлюби, що особливо стосувалося жінок. В містах, навпаки, труднощі становлення молоді за сучасної соціальної та економічної ситуації в країні посилюють тенденції до відкладання шлюбів.

Несприятлива загальна шлюбно-сімейна ситуація пов'язана з матеріальною невлаштованістю молоді, низьким рівнем життя, отриманням житла тощо. Тому значна частина пар, які живуть разом, не реєструють шлюб. Поширюються так звані консенсуальні шлюби (шлюби за згодою, за домовленістю, але без реєстрації). Це відбувається в умовах радикальної переоцінки цінностей, змін у ставленні молоді до шлюбу та сім'ї.

Під час останнього перепису населення 2001 р. вперше було підраховано кількість осіб, які перебували у незареєстрованих в органах РАГС шлюбах. У цілому по Україні, за даними Всеукраїнського перепису, в незареєстрованому шлюбі перебували понад 7% одружених чоловіків та заміжніх жінок. Найбільш поширена ця тенденція серед молоді, найвищий відсоток таких шлюбів у чоловіків і жінок віком 15-19 років, що відповідно становить у чоловіків – понад 25%, у жінок - 19,2%.

Серед молодих сімей дуже поширені бездітність та одностітність, що зумовлено масовим залученням жінок у суспільне виробництво, необхідністю у задоволенні їх освітніх, професійних та громадських інтересів. Стрімке зниження рівня життя і утворення глибокого розриву між його стандартами та реальним рівнем призвели до того, що 80 відсотків молодих подружніх пар віддає перевагу створенню умов для забезпечення належного рівня доходів. Жінки віком 20-29 років народжують в середньому 1,2-1,4 дитини, у віковій групі 30-34 роки - в середньому 1,6 дитини, що не відповідає потребам простого відтворення населення [5].

Взагалі мати дітей сьогодні дуже "дорого". Нині навіть обом працюючим батькам не завжди вдається забезпечити дітям

більш-менш належний рівень життя. За даними Обстеження умов життя домогосподарств за 2001 рік при зайнятості обох батьків і відсутності в сім'ї непрацюючих дорослих 27,4% сімей з дітьми є бідними [2]. Відповідно до даних за 2002 рік, рівень бідності сімей з однією дитиною становить 25,8%, рівень бідності сімей з двома дітьми – 39,9%, рівень бідності сімей з трьома дітьми збільшується до 64,3%, з чотирма та більше – до 87,7%. В 2003 році ситуація суттєво не змінилася: рівень бідності сімей з однією дитиною сягав 24,1%, з двома – 40,66%, з трьома – 63,5%. Особливо це відчутно в сім'ях, де є діти віком до 3-х років, рівень бідності таких сімей в 2003 р. становив 40,4%, а рівень злиденності – 23,2%. В бездітних сім'ях рівень бідності становить 18,4%, що значно менше, ніж в сім'ях, де є діти, там він сягає 33,1%.

Крім того, новоутворені пари, передбачаючи високу ймовірність розлучення, домовляються на перших порах не мати дітей. Україна з її традиціями ранньої шлюбності особливо потерпає через це. Якщо в 1960 р. на 100 укладених шлюбів припадало 11 розлучень, в 1980 р. — 39, то в 2002 р. — уже 58. Крім того, 2/3 всіх розлучень припадає на вік до 30 років [3].

Насторожує той факт, що продовжується тенденція розірвання шлюбів, які проіснували менше 10 років, у 2003 році більше половини — 52% розлучень припадає саме на цей період шлюбності. Найбільша кількість розлучень спостерігається у шлюбах, які проіснували 5-9 років і становить 26,1% від загальної кількості розлучень.

Несприятлива ситуація в молодих сім'ях зумовлена насамперед матеріальними труднощами та відсутністю власного житла.

Впродовж віків людство впливало на розвиток сімейних стосунків, закладаючи основи для нових їх форм, зараз можна сказати, що традиційна сім'я поступово відходить в минуле. Деякі дослідники у процесі аналізу роблять висновки про те, що сім'я в її моногамній формі відмирає, а на зміну їй приходять шлюб відкритий, шлюб тимчасовий, шлюб за контрактом тощо. Так, американський вчений Е. Корніш припустив можливість

семи тенденцій у розвитку майбутньої родини. Серед них збереження сучасної родини; повернення до традиційної родини; знищення родини; відродження родини (шляхом удосконалення служби знайомств із застосуванням комп'ютерів, надання консультацій і т.д.) і створення “несправжніх” родин, заснованих на загальних інтересах і потребах.

Таким чином, поряд з традиційними сім'ями серед молоді поширюються нові форми шлюбно-сімейних відносин, серед яких консенсуальні шлюби. Крім того, спостерігається постаріння населення, що відбувається через відкладання молоддю шлюбів та зниження народжуваності в сім'ях.

Основними цілями політики щодо молоді сім'ї має бути: зменшення розшарування за рівнем доходів окремих груп населення, підвищення загальної культури населення, розвиток і закріплення сімейних традицій, удосконалення системи соціального контролю і соціальної допомоги молодим сім'ям. Передумовою для досягнення поставлених цілей може бути економічний підйом в країні (який спостерігається з 2000 р.), завдяки чому більшу частину коштів можна було б направити на подолання проблем молодих сімей.

Однієї з головних цілей державної сімейної політики у відношенні сім'ї повинне бути забезпечення необхідних умов для реалізації сім'єю основних функцій: економічної, репродуктивної, виховної і культурно-психологічної, а також підвищення якості життя.

Література.

1. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки. За ред. Академіка НАН України С.І. Пирожкова. – Київ, ІВЦ. Державний комітет статистики України, 2003. – с. 231.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України У 2001 році. – К., 2002.
3. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991-2003 роки): Державна доповідь про становище

- сімей в Україні за підсумками 2003 року. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
4. Склад населення України за шлюбним станом. – К.: Держкомстат України, 2003. – 216 с.
  5. Тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року “Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку”. – К., 2003.

Г. В. Толкачова

Днепропетровський Національний Університет

Сімейне насильство стосовно жінок: рівень розповсюдженості та причини існування

Проблеми домашнього насильства завжди була і залишається дуже актуальною в усьому світі, що підтверджується статистикою різних країн світу. Наприклад, в Росії кожен день тридцять шість тисяч жінок підлягають побиттям з боку чоловіків чи партнерів. Кожен рік приблизно чотирнадцять тисяч жінок вмирають від домашнього насильства.

За даними комітету юридичної статистики Сената США, кожен рік фіксується майже 700 тисяч випадків сімейного насильства. 25% жінок були згвалтовані чи підлягали сімейному насильству з боку своїх колишніх чи теперішніх чоловіків або партнерів. В Австрії 54% жінок підлягають насильству в родині, у Великобританії фізичному насильству підлягають від кожної четвертої до кожної десятої жінки, в Канаді одна з чотирьох дівчат стає жертвою сексуального насильства, не досягнувши сімнадцяти років. В Коста-Ріці у 95% жінок, які молодші 16 років вагітність стала результатом пережитого ними інцесту. В ПР за один рік сімейне насильство скоюється по відношенню до 386 тисяч жінок. В Японії 14% жінок були побиті своїми чоловіками до ступеня, коли необхідна була медична допомога. [2]